

Saare maakonna arengustrateegia 2019-2030

Saaremaa Vallavalitsus, Muhu Vallavalitsus, Ruhnu Vallavalitsus

2018

Sisukord

Sissejuhatus	3
Maakonna majandusliku, sotsiaalse ja rahvastiku tervise arengu pikaajalised suundumused ja vajadused.....	4
1. Üldandmed	4
2. Maakonna tugevused, konkurentsieelis, eripära.....	6
3. Peamised arenguvajadused, väljakutsed ja võimalused	6
Visioon	10
Tegevusvaldkonnad, strateegilised eesmärgid ja mõõdikud	11
I Majanduskeskkond.....	11
II Energeetika	13
III Ühendused.....	14
Seosed teiste arengudokumentidega.....	15
Elluviimise korraldus	17
Lühikokkuvõte.....	18

Sissejuhatus

Saare maakonna arengustrateegia aastateks 2019 – 2030 on esmakordselt koostatud kolme Saare maakonna kohaliku omavalitsuse – Saaremaa, Muhu ja Ruhnu – poolt ühises koostöös.

Arengustrateegias määratletakse maakonna arenguvision, tuuakse välja selle poole liikumiseks strateegilised eesmärgid, vastavad mõõdikud ning kirjeldatakse tegevussuundi nende eesmärkide saavutamiseks. Täpsemad tegevused ja ressursivajadus on väljatoodud arengustrateegia tegevuskavas.

Saare maakonna arengut kavandatakse kolmes tegevusvaldkonnas:

- 1) majanduskeskkond (sh elukeskkond ja inimareng);
- 2) energeetika;
- 3) ühendused.

Antud valdkonnad peegeldavad seda, mis on kolme saare jaoks täna peamine ja suurim ühisosa tagamaks meie jätkusuutlik ja edukas toimimine ning kestmine tulevaste põlvkondade jaoks.

Arengustrateegias on toodud vaid kõige olulisemad tegevused, investeeringud ja uued algatused, mis on vajalikud püstitatud eesmärkide poole liikumisel. Igapäevaseid kolme omavalitsuse asutuste ja nende koostööpartnerite tegevusi ei ole sisse kirjutatud. Lisaks ei ole kajastatud valdade arengukavade eesmärke ja tegevusi tervikuna, vaid ainult juhul, kui need on olulised maakonna arengu kontekstis. Arengustrateegia koostamisel on lähtutud kehtivast maakonna üldplaneeringust ning on arvestatud ruumiliste eelduste ja mõjudega tegevussuundade planeerimisel.

Samaaegselt maakonna arengustrateegia koostamisega töötati välja Saare maakonna tervise ja heaoluprofiil, milles sisalduva teabega arvestati ka maakonna arengustrateegia koostamisel.

Saaremaa arengustrateegia koostamist juhtis vastav juhtrühm, millesse kuulusid Saare maakonna kolme omavalitsuse volikogude esimehed ja vallavanemad. Dokumendi koostas töörühm, kuhu kuulusid samuti kolme omavalitsuse esindajad, lisaks SA Saare Arenduskeskus ja Saaremaa Ettevõtjate Liidu esindaja ning Rahandusministeeriumi regionaalhalduse osakonna Saare talituse juhataja.

Arengustrateegia oli avalikustamisel kolme maakonna omavalitsuse poolt perioodil 5.-18.11.2018 ja arengustrateegia tutvustamiseks korraldati avalikud arutelud 12.11. Kuressaares, 13.11. Liival ja 26.11. Ruhnus.

Arengustrateegia koostamisel arvestati kolme valla 2018. a sügisel koostatud või ülevaadatud arengukavadega (sh arengukavade koostamise protsessis toimunud kaasamise tulemustega) ja koostatud/ülevaadatud eelarvestrateegiatega.

Hetkeolukorra analüüsi on andnud sisendi SA Saare Arenduskeskus (majanduse ülevaade) ja OÜ Skepast&Puhkim (energeetika ja ühenduste ülevaade).

Maakonna majandusliku, sotsiaalse ja rahvastiku tervise arengu pikaajalised suundumused ja vajadused

1. Üldandmed

Saare maakond hõlmab Saaremaa ja Muhu saare koos neid ümbritsevate väikesaartega ning Ruhnu saare Liivi lahes. Maakonna pindala on 2922 km² ehk 6,7% Eesti pindalast. Halduslikult jaguneb maakond 3 vallaks, millest Saaremaa valla koosseisu kuulub ka Kuressaare linn. Saare maakonnas on 1 linn, 9 alevikku ja 492 küla. Saare maakonna inimeste elu kõige olulisem mõjutaja on meri.

Seisuga 01.01.2018 oli Saaremaa valla elanike arv rahvastikuregistri andmetel 31 819, mis moodustas Saare maakonna elanike arvust (33 925) 93,8%, Muhu vallas oli elanikke 1946 ja Ruhnus 160. Eesti üheks suurimaks väljakutseks on rahvastiku vähenemine. Nagu enamikes Eesti piirkondades, on elanike arv langenud ka Saaremaa vallas ja Saare maakonnas tervikuna. Saare maakonna rahvastik väheneb järjepidevalt nii väljarände kui ka negatiivse iibe tõttu. 2017 aasta keskmise põhjal on langus jõudnud -141-le. Aastatel 2011–2015 oli elanike arvu vähenemise peamiseks põhjuseks negatiivne rändesaldo, 2016. ja 2017. aastal aga eelkõige negatiivne iive.

Tabel 1. Saare maakonna elanike muutus aastatel 2008-2017¹

Omavalitsus	2008	2013	2017
Saaremaa	34 037	32 731	31 819
Muhu	1924	1915	1946
Ruhnu	129	145	160

Joonis 1. Saare maakonna rahvastikupüramiid 01.01.2018

Saare maakonna rahvastikupüramiid, 1. jaanuar 2018

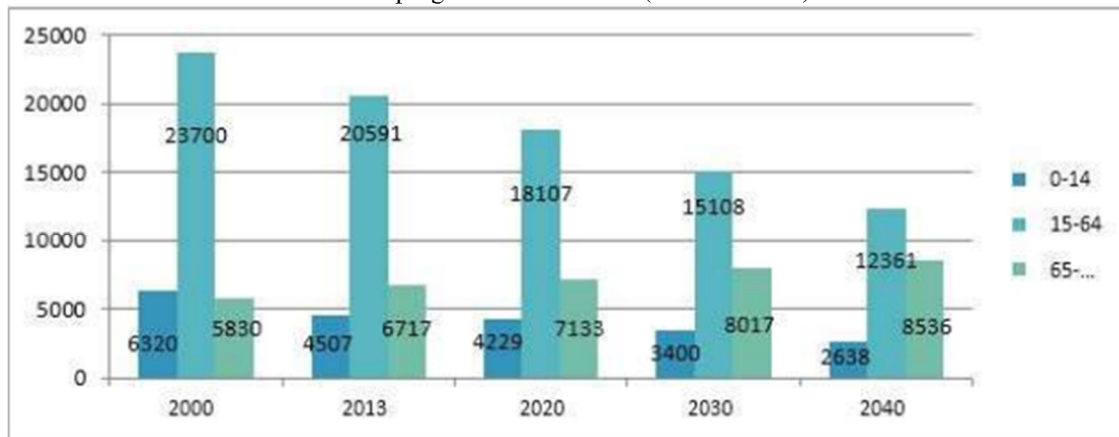
Allikas: Statistikaamet

Eesti keskmisega võrreldes on Saare maakonnas vähem nii naisi kui mehi vanuses 30-45, samas on rohkem mehi vanuses 20-34 ja naisi vanuses 24-29 eluaastat. Mõlemaid gruppe on ka

¹ Aasta kohta on toodud 31.12. seis.

vanuses 45-59 rohkem. Siit saab järeldada, et tagasi saarele tullakse peale õpinguid või keskeas, kui soovitakse elu turvalisemas keskkonnas. 21,3% Saare maakonna elanikkonnast on vanem kui 65 eluaastat (Eestis 18,1%). Elanike vananemine tingib olukorra, kus ülalpeetavate arv elanikkonnas kasvab, mis omakorda seab suurema koormuse teistele ühiskonna osalistele-tööealistele. Eakate elanike osakaal Saare maakonnas suureneb ning laste ja tööealise elanikkonna hulgas toimub vastupidine protsess. 14,3% Saare maakonna elanikkonnast on noorem kui 15 eluaastat (Eestis 15,6%).

Joonis 2 Saare maakonna rahvastikuprognosis aastani 2040 (Statistikaamet)

Asustustihedus on maakonnas 11,55 elanikku km² kohta. Hajaasustuse tõttu on Saare maakonnas ühtlaselt üha keerulisem pakkuda mitmekesiseid avalikke teenuseid. Enamik maakonna elanikkonnast ja teenustest on koondunud Kuressaare linna, mis muudab logistiliselt keerukamaks nende kättesaamise kaugemate maapiirkondade elanikele.

Saare maakond on rahvaarvult 10. ja pindalalt 8. maakond. 98% maakonna rahvastikust moodustavad eestlased.

Kuressaare asub Tallinnast 210 km, Tartust 328 km ja Pärnust 155 km kaugusel. Saare maakonnal puudub püsiühendus mandriga. Saaremaad ja Muhu ühendab Väikese väina tamm. Mandri ja saarte vaheline liiklus on korraldatud parvlaevade ja lennukitega. Saareline eripära on aluseks erinevate ühenduste – energeetika, side- ja transpordiühenduste pideva ja kvaliteetse kättesaadavuse tähtsusele.

Üleriigilise planeeringu 2030+ analüüsis on väljatoodud, et Saare maakonnas on tekkinud uued töövormid, nt kaugtöö; aina rohkem töötajaid osaleb igapäevases tööalases pendelrändes linna ja maa vahel e siis Saare maakonna mõistes ka saarte ja Mandri-Eesti vahel. Maale on asunud elama hulk inimesi, kes hindavad privaatsust ja looduskeskkonda ning võivad ka kohalikku elu edendada, kuid kelle elustiil ja tegevus on sageli linlik. Järjest kasvab põhiliselt linnas elavate inimeste maakodude arvukus, pikeneb ka nendes elamise aeg. Maal elavad inimesed on kokkuvõttes üha enam linnastunud – oma mõtlemiselt, käitumiselt, tööhõivelt jne. Seetõttu peab maapiirkondade planeerimisel arvestama uut tüüpi kogukondadega.

2. Maakonna tugevused, konkurentsieelis, eripära

Maakonna eripäraks on kõigi kolme omavalitsuste puhul saareline eripära, mis on positiivses vaates soodustanud piirkonna omapära säilitamist ja teatud probleemidest hoidumist (nt kuritegevus). Saareline eripära loob samas ka väljakutseid nii majanduse arengu kui rahvastiku jätkusuutlikkuse kontekstis, mida meie tugevuste abil lahendada.

Maakonna konkurentsieelisteks on:

- Looduslik ja puhas elukeskkond
- Säilinud traditsioonid ja looduslähedus
- Turvaline elukeskkond
- Tugev kogukond

3. Peamised arenguvajadused, väljakutsed ja võimalused

Analüüsima peamisi arenguvajadusi, väljakutseid ja võimalusi maakonna lõikes peame selle juures arvestama Eesti kui väikeriigi tervikuna mõjutatavust globaalsetest trendidest. Rahandusministeeriumi ja Riigikantselei eksperdid on koostanud lähtuvalt erinevatest rahvusvahelistest trendiraportitest kokkuvõtte „Maailm aastal 2035“², mille kohaselt maailma aastal 2035 iseloomustavad järgmised suundumused:

- **Tehnoloogia muutub järjest kiiremini.** Tagajärjena tekivad uued elu- ja ärimudelid, kuid samas ka ebastabiilsus ühiskonnas. Muutuse trendile panevad aluse digitehnoloogiad, kasvav arvutusvõimsus, üha suurenev andmete hulk ja tehisintellekti areng. Murrangulisi muudatusi on oodata biotehnoloogias, geenitehnoloogias jne, kuid ka ravimi-, toiduaine- ja materjalitööstuses.
- **Kliimamuutused jätkuvad ja keskkonnaseisund halveneb.** Sagenevad ekstreemsed ilmastikunähtused ja neist tulenevad kriisid. Väheneb looduslik mitmekesisus ja täisväärtuslik toit. Vee ja õhu kvaliteedi halvenemine põhjustab üha enam terviseprobleeme.
- **Loodusvarasid napib järjest enam.** Aastaks 2030 kasvab energiavajadus 50%, veekasutus 40% ja toiduvajadus 35%. 2035. a kannatab pool maailma veepuuduse käes.
- **Maailma rahvastik vananeb ja kasvab, Euroopa kahaneb.** Aastaks 2035 kasvab rahvastiku arv 8,8 mld ning üleilmne mediaanvanus tõuseb 34-elu-aastani. Peamine rahvastiku kasv leiab aset Aasias ja Aafrikas. EL-s rahvastik vananeb ja väheneb, peremudelid ja väärtushinnangud on muutumises. Jõukates Lääne riikides, Hiinas ja Venemaal tööealiste inimeste hulk kahaneb, samas Aafrikas ja Lõuna-Aasias järjest kasvab. See suurendab pingeid maailmamajanduses, tööhõive trendides ja inimeste heaolus ning põhjustab maailma mastaabis jätkuvat migratsiooni ja linnastumist.
- **Rahvusvahelised institutsioonid nõrgenevad, riikidevahelised jõujooned muutuvad, Aasia tõuseb.** Aasia muutub üha enam maailma majanduslikuks, aga ka poliitiliseks keskpunktiks. Peamisteks piirkondlikeks mõjutajateks Hiina järel on India ja taanduv Jaapan. ÜRO, IMF, Maailmapank, WTO, NATO ja EL peavad olema valmis

²https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/riigikantselei/strateegiaburoo/Eesti2035/maailm_2035_voimalused_ja_ohud.pdf

olulisteks institutsionaalseteks ümberkorraldusteks. Suureneb riikide ja piirkondade vaheline ebavõrdsus.

- **Poliitilised süsteemid ja riigivalitsemine muutub.** Liberaalne maailmakord on surve all. Demokraatlikes riikides tõusevad uued populistlikud parteid. Riigihaldus muutub paindlikumaks ja mitmekesisemaks.
- **Rahvusvaheliste konfliktide ning julgeolekuohtude olemus muutub.** Järgnevatel kümnenditel kasvab risk riikidevaheliste konfliktide tekkeks. Muutuvat julgeolekukeskkonda iseloomustab ka erinevate valitsusväliste rühmituste esiletõus, uute tehnoloogiate levik ning väljakutse küberruumis ja kosmoses.
- **Ränne ja linnastumine kasvab.** Kliimamuutustest on saamas peamine tõukefaktor rahvusvahelisele rändele. Tulevasi kliimapõgenikke 2050 aastal võib olla 25 mln kuni 1 mld. Suurenemas on Lõuna-Lõuna suunaline ränne. Toimub järjest suurem koondumine linnadesse, 2050 elab 70% maailma rahvastikust linnades.
- **Ärimudelid ja töö olemus muutub.** Keskklassi kuuluvate inimeste arv 2030. a on 5,6 mld inimest, mis toob kaasa tarbimise kasvu, mille taga on eeskätt Aasia. Lääneriikides on tarbijad senisest informeeritumad ja kõrgemate nõudmistega, eeldavad personaalset lähenemist, väärtustavad keskkonnasäästu, kohalikke tooteid ning tervislikkust. Tööturg on oluliselt mõjutatud automatiseerimise jätkuvast kasvust. Tööealine elanikkond on oma töösuhetes üha enam väärtustamas ettevõtlikust, iseendale tööandjaks olemist, töötamist paindlikemates projekti- ja platvormipõhistes lahendustes.
- **Ülemaailmsed säästva arengu eesmärgid annavad arengusuunad edasiseks.** 2015. leppisid ÜRO riigid aastaks 2030 kokku 17 kestliku ja säästva arengu eesmärki.

Saare maakonna ruumilise arengu läbiv eesmärk on maakonna hea sisemine sidustatus ja territoriaalne tasakaalustatus. Maakonnaplaneering on eelkõige vahend majandusarengut toetava ettevõtlus- ja elukeskkonna kujundamiseks.

Saare maakonnaplaneering aastani 2030+ toob välja järgmised peamised arengu põhisuundumused (mida on viimaste arengute osas täiendatud):

- Eriti kiirelt, üle 20%, on kahanenud Kuressaarest kaugemate Torgu, Kihelkonna, Mustjala, Orissaare, Põide, Laimjala piirkondade rahvastik. Muhu valla rahvastiku vähenemine on peatunud ja viimasel kahel aastal on rahvaarv kasvanud 80 inimese võrra. Rahvastiku dünaamika viitab maakonna servaalade ääremaastumisele ning Kuressaare lähiümbruses Kaarma piirkonnas toimuvale ees- ja valglinnastumisele.
- Üldise kahanemise foonil koondub rahvastik, eriti selle noorem ja tegusam osa enam maakonnakeskuse lähiümbrusse.
- Ühelt poolt on ettevõtlusaktiivsus kasvanud rohkem perifeersetes piirkondades, mis väljendub nii äriühingute arvu kui nende müügitulu kasvus. Teiselt poolt on enamik suuremaid tööandjaid ja atraktiivseid töökohti jätkuvalt koondunud Kuressaarde ja selle lähiümbrusse.
- Tööalane pendelränne maalt Kuressaarde on intensiivistunud ja ulatub ka kaugeimate äärealadeni.
- Pinnavee- ja põhjaveekogumite seisund on valdavalt hea. Rannikumere seisund on valdavalt kesine ja seda mitte kohalike tegurite tõttu. Samas on mere kalavarude seisundit hinnatud heaks või stabiilseks, mida aga peavad kindlustama pidevad püügikvoodid.

- Kohalike ehitusmaavarade varustuskindluse osas teravaid probleeme ette näha pole. Ainult kruusaga jätkuva varustatuse kindlustamiseks on vaja planeeringuperioodil hakata ette valmistama uusi mäeeraldisi.
- Peamised täheldatud muutused on seotud EL põllumajandus- ja keskkonnapoliitika rakendamisega. Ühelt poolt on kasvanud ja võib ka edasi kasvada ekstensiivne lihavede ja lammaste pidamine, millega kaasneb rohumaade osatähtsuse mõõdukas kasv põllumajandusmaal. Teiselt poolt on loodusliku mitmekesisuse kaitseks kehtestatud ulatuslikud hoiualad.
- EL-iga liitumise järgsel perioodil on suure arenguhüppe läbinud tehniline taristu. Peamised ühendussadamad on välja ehitatud ja siseriiklikud parvlaevühendused heale tasemel viidud. Joogiveevarustuse ja reoveekäitluse arendamiseks on edukalt kasutatud EL raha. Lahendada tuleb eramajapidamiste heitvee puhastamine Ida-Saaremaa ja Muhu reoveepuhastites.
- Põhjalikult on parandatud mitmete peamiste turistide külastuskohtade olukorda ja arendatud külalissadamaid. Riigiteedel ulatusliku mustkatete rajamisega on parandatud liiklustingimusi, millest on suur kasu nii kohalikel elanikel kui turistidel.
- Üleminek laialdasele taastuvenergia kasutamisele laieneb edaspidigi Saare maakonnas, kus eelistatakse biokütuste kasutamist lokaalsete energialahenduste tarbeks. Tõenäoline on kasvav huvi tuuleparkide paigutamiseks Saare maakonna maismaale või rannikumerre, mille eelduseks on põhivõrkude vastava rekonstrueerimise otsustamine. Saaremaal on Eesti parim potentsiaal päikeseenergia tootmiseks, kuna päikesepaiste kestus on siin suurem kui mujal.

Saare maakond on osa **Lääne-Eesti saarte biosfääri programmalast**. UNESCO võrgustikku kuuluv Lääne-Eesti saarte biosfääri programmalala (BPA) tegutseb juba 1990. aastast³. Nimetatud programmalale on seatud järgmised eesmärgid:

- on saavutatud Lääne-Eesti saarestiku kujunemine Eesti juhtivaks rohemajandusliku innovatsiooni ja pilootprojektide piirkonnaks kohalike looduslike ja poollooduslike maismaa- ja merekoosluste loodusvarade kestliku kasutamise alal;
- Piirkonna teadlikkus säästva arengu põhimõtetest on kõrge ja suhtumine toetav;
- Saarte kogukonnad, ettevõtjad ja avalikkus toetavad laialdaselt rohemajanduse arengut ja tunnustavad seda piirkonna sotsiaalse ja majandusliku edu saavutamise toimiva koostöömudelina.

Majandusarengut toetava ettevõtlus- ja elukeskkonna kujundamiseks seatakse maakonnaplaneeringu elluviimisel järgmisi põhimõtteid:

- Kahaneva ja vananeva elanikkonna tingimustes keskendutakse olemasolevate ja traditsiooniliste väärtuste säilitamisele ja parandamisele, eelistades nutikaid lahendusi ja kvaliteeti kvantiteedile. Seda nii asustuse ja majanduse suunamisel kui tehniliste võrgustike arendamisel.
- Teenuskeskuste võrgustiku kujundamisel arvestatakse muutuvaid majanduslikke võimalusi ja elanikkonna paiknemist, kuid nii, et teenused oleks valdavale osale maakonna elanikest piisavalt hästi kätte saadavad.
- Asustuse suunamisel keskendutakse Kuressaare linnale ja kahaneva elanikkonnaga piirkondadele.

³ <https://www.keskkonnaamet.ee/et/eesmargid-tegevused/laane-eesti-biosfaari-programmalala>

- Tuleb hoida Kuressaare linna kompaktsust ja vältida selle valgumist üle piiride. Kahanevates piirkondades on vajalik mõelda ruumilistele ümberkorraldamistele, mis võimaldaksid säilitada elanikkonna vajadustele vastava elukeskkonna, mille käigus hoidmine ei käiks omavalitsusele ega kohalikele elanikele üle jõu.
- Tehnilist taristut – teid, sadamaid, elektrivarustust, lairibaühendusi jm arendatakse arvestades eelkõige ettevõtjate vajadusi. Samal ajal tõhustatakse olemasolevate tööstusalade kasutust.
- Saarte elu- ja majanduskeskkonna säilitamiseks ning konkurentsivõime tõstmiseks arendatakse kiireid, regulaarseid ja usaldusväärseid ühendusi saarte ja mandri vahel nii laevade kui lennukitega.
- Keskkonnahoiu, majandusliku säästlikkuse ja terve eluviisi edendamise huvides tõstetakse ühistranspordi ja kergliikluse konkurentsivõimet.
- Sadamaid arendatakse multifunktsionaalsetena, pöörates rohkem tähelepanu sinimajandusele. Riigi väikesadamate võrgustikku täiendavad maakondliku tähtsusega kogukonnasadamad.
- Tagatakse saarte elektrivarustuskindlus ja tugevdatakse elektrivõrku, arvestades tuule- ja päikeseenergia tootmise potentsiaali.
- Arendatakse lõpptarbijateni välja kogu maakonda kattev lairibavõrk.
- Saarte traditsioonilised elu- ja looduskeskkonna väärtused – maastikud, kooslused, pärandkultuur, rannad, roheline võrgustik ja veealad säilitatakse nende jätkuva säästliku majandamisega ja nende säilimise seisukorra seire korraldamisega ning globaalse kliimamuutuse võimaliku mõju leevendusmeetmete õigeaegseks rakendamiseks (rannikul) vajalike teadusuuringute tellimisega. Uue ruumilise keskkonna kujundamisel austatakse kultuuripärandit. Kultuurimälestiste säilimise tagab eelkõige mälestisele kohane ja omanikule huvipakkuv kasutamiskiivi.
- Kohalikke ressursse sh põhjaveid, väärtuslikke põllumajandusmaid ja maavaravarusid kasutatakse säästlikult.

Eesti Konkurentsivõime tegevuskava 2020:

Tabel 2.: Eestis tervikuna tööelise elanikkonna muutus aastaks 2030

	Tööeline elanikkond (15-64)	Vähennemine võrreldes 2010. aastaga	Tööelise elanikkonna vähennemine, %
2010	908 000		
2020	843 000	-65 000	-7 %
2030	801 000	-107 000	-12 %

Allikas: Eurostat, Euroopa Komisjoni „Ageing Report“

Eestil on edasise kasvu väljavaadete kontekstis kaks peamist ja keskset eesmärki:

- **saavutada tootlikkuse kiire kasv** nii suurema kapitalimahukuse kui ka kõrgema lisandväärtusega toodete ja teenuste kaudu;
- **hoida kõrget tööhõive taset.**

Visioon

Saare maakond on atraktiivne nii töö- kui elukohana võrreldes nii Eesti kui ka välisriikidega.

Konkurentsivõimeline keskmine palk, konkurentsivõimeline haridus, mitmekesise töö pakkumine ja kõrge kvalifikatsiooniga töökohad on olulisel määral tasakaalustanud rände ja loonud aluse maakonna demograafilise olukorra ja jätkusuutlikkuse paranemiseks.

Tegevusvaldkonnad, strateegilised eesmärgid ja mõõdikud

I Majanduskeskkond

Majanduskeskkond hõlmab endas peamisi rahvastiku, sotsiaalsete ja majanduse olude suundumusi ja eesmäärke.

Strateegiline eesmärk: Saare maakonnas on parim elukeskkond Eestis koos majandusarengut toetava ettevõtluskeskkonnaga.

Mõõdik	Algtase	2020	2022	2024	2026	2028	2030
Maakonna keskmise brutokuupalga suhe Eesti keskmisesse palka (Allikas: Statistikaamet)	72% (2017)	75%	78%	82%	86%	90%	95%
Maakonna elanike arv 01.01. seisuga (Allikas: rahvastikuregister)	33 925	34 025	34 125	34 225	34 325	34 425	34 525
Maakonna ettevõtete lisandväärtus (tuhat eurot) (Allikas: Statistikaamet)	97 335 (2016) ⁴	Suureneb 10%	Suureneb 10%	Suureneb 10%	Suureneb 10%	Suureneb 10%	Suureneb 10%
Maakonna ettevõtete lisandväärtus 1 töötaja kohta ⁵ (tuhat eurot) (Allikas: Statistikaamet)	22,1 (2016)	Suureneb 5%	Suureneb 5%	Suureneb 5%	Suureneb 5%	Suureneb 5%	Suureneb 5%
Maakonna SKP ühe maakonna elaniku kohta (eurodes)/osatähtsus riigi SKP-s (Allikas: Statistikaamet)	9735 (2016) ⁶ / 2% (2016)	Suureneb	Suureneb	Suureneb	Suureneb	Suureneb	15 000/ 5%
Maakonnas tööga hõivatud elanike arv (Allikas: Statistikaamet) ⁷	16 000 (2017)	16 100	16 200	16 300	16 400	16 500	16 600
Maakonnas tööealise elanikkonna osakaal (15-64 eluaastat) (Allikas: Statistikaamet) ⁸	21 100 (2017)	21 200	21 300	21 400	21 500	21 600	21 700

⁴ 20 ja enama töötajaga ettevõtted, lisandväärtus Harju maakonnas: 5 217 090 tuhat eurot, Hiiumaa: 24 440 tuhat eurot.

⁵ 20 ja enama töötajaga ettevõtted

⁶ Eesti keskmine 2017 17 925,8 eurot

⁷ isik, kes uuritava perioodil, töötas ja sai selle eest tasu kas palgatöötajana, ettevõtjana või vabakutselisena; töötas otsese tasuta pereettevõttes või oma talus; ajutiselt ei töötanud.

⁸ rahvastiku majandusliku aktiivsuse uurimisel aluseks võetavas ehk tööjõu-uuringu objektiks olevas vanusevahemikus rahvastik (15–74-aastased).

Maakonna ettevõtjate rahulolu (Allikas: Saaremaa vallavalitsus)	Baastase fikseeritakse 2019	Määratakse 2019	Määratakse 2019	Määratakse 2019	Määratakse 2019	Määratakse 2019	Määratakse 2019
Maakonna ettevõtete ekspordikäive (eurodes, kaubad ja teenused) (Allikas: Statistikaamet)	195,9 mln (2016)	200 mln	205 mln	210 mln	220 mln	230 mln	250 mln

Peamised tegevussuunad (tegevused) (nii riigi, kohalike omavalitsuste kui era- ja kolmanda sektori koostöös):

1. Ettevõtlust edendavad meetmed

- 1.1. Kõrgema lisandväärtuse ja ekspordimahtude kasvatamise toetamiseks arenguprogrammide käivitamine ja ettevõtjate nõustamine (sh digitaliseerimise ja automatiseerimise valdkonnas). Toetusmeetmete info koondamise analüüs ja ettepanekute tegemine. Mentorprogrammid, ettevõtete külastused, konkursid.
- 1.2. Koostööprogrammide käivitamine teadus- ja haridusasutuste ning ettevõtete vahel. Kõrgtehnoloogiliste (toote)arendusvõimaluste väljaarendamine, tehnoloogiasiirde ning tootearenduse toetamine teadus- ja arendustegevusega.
- 1.3. Maakonna võimaluste aktiivne läbimõeldud ja strateegiline turundus, sh koostöös Saarte Koostöökogu ja EHTNE tootemärgisega, sh e-kampaaniad erinevatele sihtrühmadele – (vähemalt 2 e-kampaaniat aastas), maakonna infoportaali käivitamine.
- 1.4. Loomemajanduse ja -inkubaatorite algatamise soodustamine. Saarte Filmifondi tegevuse toetamine.
- 1.5. Regionaalse innovatsioonisüsteemi rakendamine, sh väikelaevaehituse kompetentsikeskuse tegevus, innovatsiooni toetavad hanked, õppekavade täiendamine ja uute rakendamine, rakendusuuringute kasutamine, biomajandus.
- 1.6. Arengukiirendi/inkubatsiooni käivitamine maakonnas.
- 1.7. Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe toetamine – ettevõtlik kool, ettevõtlusõpe, noorte ettevõtlikkuse võrgustik. Stipendiumide käivitamine koostöös erasektori/tööandjatega.
- 1.8. Kaugtöövõimaluste tekkimise soodustamine ja vastava taristu loomine
- 1.9. Ettevõtete innovatsioonifondi loomise analüüsi läbiviimine
- 1.10. Kaasaegse elamufondi rajamine Saaremaa, Muhu ja Ruhnu üürituru võimaluste parandamiseks
- 1.11. Välisdelegatsioonide vastuvõtmisel ja välisvisiitide korraldamisel ettevõtjate kaasamine
- 1.12. Investorteenuse olemasolu tagamine regioonis. Piirkonna võimaluste turundamine ja investoritele väärtuspakkumiste koostamine
- 1.13. Tööstusalade loomiseks vajalike tegevuste elluviimine (*konkreetsed tööstusalad märgitud tegevuskavas*).
- 1.14. Maksuerisuste loomine
- 1.15. PATEE programmi rakendamine.

2. Elukeskkonda arendavad meetmed

- 2.1. Regionaalarengu toetusprogrammide väljatöötamine ja rakendamine.
- 2.2. Maakonna tervise- ja heaoluprofiili koostamine ja elluviimine.

- 2.3. Eraldi Saare maakonna programmi loomine.
- 2.4. Riigipalgaliste töökohtade maakonda toomine (vähemalt 30 töökohta).
- 2.5. Riigi teadus- ja arendusasutuse filiaali toomine maakonda.
- 2.6. Kõrvalmaanteede tolmuva katte alla viimine.
- 2.7. Kaitseliidu lasketiiru rajamine.
- 2.8. Vabatahtliku merepääste üksuste tegevuseks vajaliku taristu loomine.
- 2.9. Väärtuslike põllumajandusmaade piiride ja kasutustingimuste täpsustamine.

II Energeetika

Energeetika tegevusvaldkond hõlmab endas erinevaid energiamajanduse valdkondi, sh soojamajandust.

Saare maakonnas on peamiseks valdkondlikuks eesmärgiks varustuskindluse tagamine läbi (ennekõike) jaotusvõrgu ajakohastamise ning alternatiivsete ja kohalike energiaallikate kasutuselevõtu soodustamine (päike, väiketuulikud, hakkepuud jms). Nii ettevõtluse arendamiseks kui ka sobiva elukeskkonna tagamiseks on vajadus parandada elektriühenduse kättesaadavust ja elektripinge kvaliteeti.

Strateegiline eesmärk: Saare maakonnas kasutatakse taastuvenergiat olulises mahus, tagatud on energia varustuskindlus.

Mõõdik	Algtase	2020	2022	2024	2026	2028	2030
Taastuvenergiast toodetud elektri tarbimise osakaal kogu tarbitavast elektrist maakonnas (Allikas: Saaremaa vallavalitsus)	33% (2017)	35%	35%	40%	40%	45%	50%
Olmejäätmete ringlussevõtu määr maakonnas (Allikas: Saaremaa vallavalitsus)	Baastase fikseeritakse 2019 jäätmekavaks	51%	51%	51%	56%	56%	60%

Peamised tegevussuunad (tegevused) (nii riigi, kohalike omavalitsuste kui era- ja kolmanda sektori koostöös):

2.1. Energiamajanduse arendamine

- 1.1. Bioressursside väärimise ja nende kestliku majandamise toetamine läbi vastavate toetusmeetmete.
- 1.2. Päikeseenergia kasutamise edendamine läbi toetusmeetmete.
- 1.3. Nn targa energia kasutamine, taastuvenergia lahenduste kasutamine ühistranspordis.
- 1.4. Maakonda kolmanda jäätmejaama rajamine, tagades kõikides jäätmete sorteerimise edasise kasutuse huvides.
- 1.5. Ringmajanduse arendamine (koolitused ja taristu), jäätme kogumise uuenduslike võimaluste kasutamise soodustamine.
- 1.6. Biomassil põhineva elektri ja soojuse koostootmise edendamine.

- 1.7. Avalike hoonete soojustamine ja automaatsete energiavarustuslahendustega katmine, kaasates selleks projektide korras välisvahendeid.
- 1.8. Maakonna energiabilansi ning taastuvenergia ja energiatõhususe rakenduskava koostamine.
- 1.9. Energiaühistute ning väike- ja mikrotootmise edendamine.
- 1.10. Aktiivne osalus üle-euroopalises saarte energiavarustusega tegelevates võrgustikes ja programmides oskusteabe, välisrahastusvõimaluste ja -investeeringute kindlustamiseks.
- 1.11. Maakonna varustuskindluse tõstmine (alajaamade optimeerimised, liinide muudatused) ja Eesti põhivõrgu laiendus uute elektritootjate ja suurtarbijate liitumise võimaldamiseks.
- 1.12. Autonoomsete kütte- ja elektrivarustuslahenduste loomine väljaspool maakonnakeskust eelistatult sealsete ettevõtetega ühisprojektide ja välisvahendite kaasamise näol.

III Ühendused

Tegevusvaldkond hõlmab endas erinevaid ühendusi – nii transpordiühendusi kui ka info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ühendusi. Saaremaa, Muhu ja Ruhnu peamiseks arengueelduseks on ühendusvõimalused mandriga. Kuna nt Kuressaare on oluliseks piirkondlikuks keskuseks ka Saare maakonna teistele piirkondadele ja saartele, tuleb fookusesse võtta ka Saaremaa, Muhu ja Ruhnu ühendused teiste saartega.

Strateegiline eesmärk: Saare maakond on ühendatud Eesti-siseselt ja rahvusvaheliselt vajadustele vastavate ja kvaliteetsete ühendustega.

Mõõdik	Algtase 2018	2020	2022	2024	2026	2028	2030
Juurdepääs 100/30 Mbs internetiühendusele maakonnas (aadresside osakaal) (Allikas: Tehnilise Järelevalve amet)	10% (III kv 2017)	30%	40%	50%	60%	65%	70%
Lennuühenduse Tallinn - Kuressaare-Tallinn reisijate arv (Allikas: Saaremaa vallavalitsus)	13 654 (8 kuud 2018) ⁹ 15 958 (2017)	24 000	25000	26000	28000	29000	31 916
Kuivastu-Virtsu-Kuivastu praamiliinil sõidukid/reisijad (Allikas: TS Laevad)	638 060 /1,49 mln (10 kuud 2018)	Suureneb 5%/10%	Suureneb 5%/10%	Suureneb 5%/10%	Suureneb 5%/10%	Suureneb 5%/10%	Suureneb 5%/10%
Pärnu-Ruhnu-Kuressaare-Ruhnu-Pärnu lennuliinidel reisijaid (Allikas: Maanteeamet)	1326 (2017) 937 (2018 10 kuud)	Suureneb	Suureneb	Suureneb	Suureneb	Suureneb	Suureneb
Ringsu-Munalaid laevaliinil reisijate arv	1854 (2017)	Suureneb	Suureneb	Suureneb	Suureneb	Suureneb	Suureneb

⁹ Juuni-august 2018 reisijaid 5385, juuni-august 2017 reisijaid 4943

(Allikas: AS Kihnu Veeteed)	1502 (2018 9 kuud)						
Ringsu-Roomassaare laevaliinil reisijate arv (Allikas: AS Kihnu Veeteed)	1947 (2017) 1523 (2018 9 kuud)	Suureneb	Suureneb	Suureneb	Suureneb	Suureneb	Suureneb
Ringsu-Pärnu (Allikas: AS Kihnu Veeteed)	4463 (2017) 3316 (2018 9 kuud)	Suureneb	Suureneb	Suureneb	Suureneb	Suureneb	Suureneb

Peamised tegevussuunad (tegevused) (nii riigi, kohalike omavalitsuste kui era- ja kolmanda sektori koostöös):

3.1. Ühenduste arendamine

- 1.1. Tegevused rahvusvaheliste regulaarsete lennuliinide käivitamiseks
- 1.2. Tegevused rahvusvaheliste regulaarsete laevaliinide käivitamiseks
- 1.3. Kogukonna vajadustele vastavate Eesti-siseste lennuühenduste kättesaadavuse ja kvaliteedi arendamine
- 1.4. Kogukonna vajadustele vastava parvlaevühenduse kättesaadavuse ja kvaliteedi tagamine mandriga ja Ruhnu ja Saaremaa vahel, sh aastaringset Kuivastu-Virtsu, Virtsu-Kuivastu graafik 35-minutiliste vahedega väljumistega, 3. kaasaegse parvlaeva liinile toomine.
- 1.5. Kogukonna vajadustele vastava parvlaevühenduse kättesaadavuse ja kvaliteedi tagamine Hiiumaaga, sh väljumiste kasv kummalgi poolel.
- 1.6. Laevühenduse taastamine Lätiga
- 1.7. Maakonna lennujaamade (Kuessaares, Ruhnu) investeringud lähtuvalt vajadustest.
- 1.8. Püsiühenduse loomiseks vajalike tegevuste elluviimine (sh eriplaneeringu algatamine, käsitlemine riigi vastavates arengukavades).
- 1.9. Interneti püsiühenduse kättesaadavuse suurendamine.
- 1.10. Väikesadamate arendamine.

Seosed teiste arengudokumentidega

Saare maakonna arengustrateegia 2019-2030 koostamisel on arvestatud riigi valdkondlike arengukavade ja nende rakendusplaanidega. Allolevalt on väljatoodud kõige olulisemad seosed valdkondlike arengukavade ja nende rakendusplaanidega. Kuna riigi tasandil on toimumas valdkondlike arengukavade ülevaatamine ja uuendamine (mitmed on lõppemas aastaga 2020) ja uue perioodi ühtekuuluvusvahendite kasutamise planeerimine, siis Saare maakonna arengustrateegia on aluseks maakonna poolt ettepanekute tegemiseks eelnimetatud protsessidesse.

Eesti konkurentsivõime kava „Eesti 2020“

Maakonna arengustrateegia panustab otseselt Eesti konkurentsivõime kava eesmärkidesse, mis puudutavad tööhõive tõstmist ja tootlikkuse suurendamist. Piiratud ressursside tingimustes on maakonna jaoks ülioluline kasutada oma ressursse, sh tööjõudu, võimalikult efektiivselt ja tootlikult.

Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020

Vastavalt Eesti regionaalarengu strateegiale aastateks 2014-2020 on väljaspool suuri linnapiirkondi asuvate muude toimepiirkondade ja nende keskuste arengu väljakutseks piirkondlike ressursside, sh tööjõu, eelduste efektiivsem kasutuselevõtt, et suurendada nende piirkondade osa kogu majanduskasvus ja kindlustada püsiv arenguvõime. Seega, on nendes piirkondades, sh Saare maakonnas, oluline keskenduda ettevõtluskeskkonna arendamisele. Maakonna arengustrateegia panustab otseselt Eesti regionaalarengu strateegia visiooni ja järgmistesse eesmärkidesse:

- *toimepiirkondade tervikkust ja konkurentsivõimet soosiva elu- ja ettevõtluskeskkonna areng väljaspool Tallinna ja Tartu linnapiirkondi;*
- *piirkonnaspetsiifiliste ressursside oskuslikum ärakasutus;*
- *piirkondade parem omavaheline sidustatus ja arendusvõimekuse kasv.*

Lisaks panustab maakonna arengustrateegia regionaalarengu strateegia mõõdikute (nt kõigi maakondade SKP kasv) saavutamisse.

Energiamajanduse arengukava 2030

Maakonna arengustrateegia panustab otseselt üldeesmärki „Tagada tarbijatele turupõhise hinna ning kättesaadavusega energiavarustus, mis on kooskõlas Euroopa Liidu pikaajaliste energia- ja kliimapoliitika eesmärkidega, samas panustades Eesti majanduskliima ja keskkonnaseisundi parendamisse ning pikaajalise konkurentsivõime kasvu“.

Transpordi arengukava 2014-2020

Maakonna arengustrateegia on arvestanud ja on otseses seoses läbi peatüki „Ühendused“ transpordi arengukava strateegiliste eesmärkide ja tegevustega, kuna vajadustele vastavad ühendused (lennu-, laeva- ja võimalik püsiühendus) on kriitilise tähtsusega arengusuutliku elukeskkonna tagamisel. Nt panustab maakonna arengustrateegia otseselt alaeesmärgi „Turismi ja ettevõtlust toetavad rahvusvahelised reisühendused“ saavutamisse, nähes ette mõõdikuid ja tegevusi antud eesmärgi saavutamiseks.

Maakonna üldplaneering ja üleriigiline planeering „Eesti 2030+“

Maakonna arengustrateegia koostamisel on arvestatud ruumilise planeerimise mõjudega ning vastavate planeerimisdokumentidega. Arengustrateegia arvestab otseselt järgmiseid üleriigilises planeeringus toodud eesmärke:

➤ Peamised eesmärgid asustuse kujundamisel:

1. Olemasolevale asustusstruktuurile toetuva mitmekesise ja valikuvõimalusi pakkuva elu- ja majanduskeskkonna kujundamine.
2. Töökohtade, haridusasutuste ja mitmesuguste teenuste kättesaadavuse tagamine toimepiirkondade sisese ja omavahelise sidustamise kaudu.

➤ Peamised eesmärgid transpordi arengu kujundamisel:

1. Teenuste, haridusasutuste ja töökohtade kättesaadavuse tagab toimepiirkondade sisene ja omavaheline sidustamine kestlike transpordiliikide abil.
2. Tagatud on kiire, piisava sagedusega ja mugav ühendus välismaailmaga.
3. Erinevaid transpordiliike kasutatakse tasakaalustatult, arvestades piirkondlike eripäradega.

➤ Peamised eesmärgid energeetikavaldkonnas:

1. Elektritootmisvõimsuse arendamisel on vaja keskenduda Eesti varustamisele energiaga. Uued energiatootmisüksused tuleb paigutada ruumis ratsionaalselt ja kestlikult.
2. Eesti energiavarustuse võimalusi tuleb avardada, luues välisühendusi Läänemere piirkonna energiavõrkudega.
3. Tuleb vältida soovimatut mõju kliimale, saavutada taastuvenergia suurem osakaal energiavarustuses, tagada energiasäästlike meetmete rakendamine ja energiatootmise keskkonnamõju vähendamine.

Maakonna arengustrateegia seosed kehtiva maakonna üldplaneeringuga on toodud arengustrateegia osas „Peamised arenguvajadused, võimalused ja väljakutsed“.

Maakonna kohalike omavalitsustes on käivitatud omavalitsuste uue üldplaneeringute koostamise protsess, mille käigus arvestatakse maakonna arengustrateegias väljatoodud strateegiliste eesmärkide ja tegevussuundadega.

Saaremaa, Muhu ja Ruhnu valla arengukavad ja eelarvestrateegiad

Maakonna arengustrateegia koostamisega paralleelselt on toimunud maakonna omavalitsuste arengukavade koostamine – Saaremaa vallas, kus töötati välja esimene arengukava uues haldusreformi järgselt ühtse Saaremaa vallas, aastateks 2019-2030 - ja arengukavade ülevaatamine Muhu valla ja Ruhnu vallas. Koos arengukavadega koostati uued või vaadati üle senised eelarvestrateegiad. Seega, on nimetatud dokumendid tihedas kooskõlas ja arvestavad maakonna arengustrateegiaga. Arengustrateegias on arvestatud põhimõttega, et tegemist ei saa olla ühe omavalitsuse jaoks oluliste tegevustega, vaid püütud leida ühisosa kõigi kolme omavalitsusega.

Elluviimise korraldus

Maakonna arengustrateegia elluviimine toimub maakonna kolme omavalitsuse – Saaremaa, Muhu ja Ruhnu – koostöös. Maakonna arengustrateegia elluviimist ja seire teostamist koordineerib Saaremaa Vallavalitsus kui maakondlik arendusorganisatsioon maakonna arengustrateegia koostamise juhtrühma eestvedamisel. Arengustrateegia elluviimisel kaasatakse vastavate eesmärkide ja tegevuste elluviimisele erinevad partnerid, sh riik, naabermaakonnad, erasektor, kolmanda sektori organisatsioonid jne.

Maakonna arengustrateegia elluviimine toimub 4-aastaseks perioodiks koostatud arengustrateegia tegevuskava alusel. Esimene tegevuskava, aastateks 2019-2023 kinnitatakse maakonna omavalitsuste volikogude poolt hiljemalt märtsi lõpuks 2019. Arengustrateegia tegevuskava uuendamine (täiendamine ja 1 aasta lisamine) viiakse läbi iga-aastaselt, arvestades strateegia elluviimise seirearuande järeldestega maakonna arengustrateegia juhtrühma eestvedamisel.

Üks kord aastas koostatakse arengustrateegia elluviimise ülevaade (seirearuanne) eesmärkide suunas liikumise kohta, vajadusel koos ettepanekutega arengustrateegia täiendamiseks. Seirearuande koostatakse omavalitsuste koostöös Saaremaa Vallavalitsuse koordineerimisel. Seirearuande põhjal tehakse vajadusel ettepanekuid maakonna arengustrateegia tegevuskava uuendamiseks või riigi eelarvestrateegia koostamiseks ning teiste riiklike arengukavade täiendamiseks.

Arengustrateegia perioodi lõppedes korraldab Saaremaa Vallavalitsus koostöös Muhu ja Ruhnu Vallaga täitmise lõpparuande koostamise kuue kuu jooksul strateegia elluviimise lõppemisest arvates.

Maakonna arengustrateegia elluviimise seirearuanded avaldatakse maakonna omavalitsuste veebilehtedel.

Lühikokkuvõte

Saare maakonna arengustrateegia aastateks 2019 – 2030 on esmakordselt koostatud kolme Saare maakonna kohaliku omavalitsuse – Saaremaa, Muhu ja Ruhnu – poolt ühises koostöös.

Arengustrateegias määratletakse maakonna arenguvision, tuuakse välja selle poole liikumiseks strateegilised eesmärgid, vastavad mõõdikud ning kirjeldatakse tegevussuundi nende eesmärkide saavutamiseks. Täpsemad tegevused ja ressursivajadus on väljatoodud arengustrateegia tegevuskavas.

Saare maakonna arengut kavandatakse kolmes tegevusvaldkonnas:

- majanduskeskkond (sh elukeskkond ja inimareng)
- energetika
- ühendused.

Antud valdkonnad peegeldavad seda, mis on kolme saare jaoks täna peamine ja suurim ühisosa tagamaks meie jätkusuutlik ja edukas toimimine ning kestmine tulevaste põlvkondade jaoks.